

Symbols in the literature of the independence period: on the example of Amir Khudoiberdi's poems

Manzura NAMAZOVA¹

Tashkent State Pedagogical University

ARTICLE INFO

Article history:

Received January 2021

Received in revised form

15 January 2021

Accepted 20 February 2021

Available online

7 March 2021

ABSTRACT

Symbols always expand the semantic point of view of the work, allowing the reader to form a network of associations that unite different events of life based on the author's "tips". Symbolic imagery is used by writers to eliminate the illusion of vitality, which often appears in readers and emphasizes the ambiguities, the semantic depth of the images they create. This article also discusses the literary environment in the years of independence. The emergence of lions praising the homeland and encouraging people to love it, and here the interpretation of the Uzbek lion of Amir Khudoiberdi. The main reason why the symbol in art and literature is more effective than the symbol in science is that the events in it are enriched by the mind and heart of the creator. The artist polishes them with little emotion, emotion. That is why in this article we refer to the works of Amir Khudoiberdi.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Mustaqillik davri adabiyotida ramzlar: Amir Xudoyberdi she'rlari misolida

Калип сўзлар:

Mustaqillik davri adabiy

muhiti

Badiiy adabiyotda obrazlilik

Milliylik

Ijodkor fenomeni

Badiiy tafakkur

Ramz

АННОТАЦИЯ

Ramzlar har doim ishning semantik nuqtai nazarini kengaytiradi, o'quvchiga muallifning "maslahatlariga" asoslanib hayotning turli hodisalarini birlashtiradigan uyushmalar tarmog'ini shakllantirishga imkon beradi. Ramziy tasavvurlar yozuvchilar tomonidan hayotiylik ilyosini yo'q qilish maqsadida qo'llaniladi, bu ko'pincha o'quvchilarda paydo bo'lib, noaniqliklarni, yaratgan tasvirlarning semantik chuqurligini

¹Lecturer of "Uzbek language and literature" department of Shahrisabz branch of Tashkent State Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan

Badiiy ramz
She'riy ramz

ta'kidlaydi. Ushbu maqolada shuningdek mustaqillik yillaridagi adabiy muhit haqida soz boradi. Vatanni madh etuvchi va uni sevishga undovchi she'rlarning yuzaga kelishi va shu o'rinda Amir Xudoyberdining Hazrati o'zbekshe'ri talqin keltirib o'tilgan. San'at va adabiyotdagi ramzning ilm - fandagi ramzdan ko'ra ta'sirchan bo'lishining asosiy sababi unda voqeа - hodisalar ijodkorning aql - tafakkuri, qalb quvvati bilan boyitiganidadir. San'atkorlarga o'z his tuyg'ulari, hissiyotlari bilan jilo beradi. Shuning uchun ham biz ushbu maqolada Amir Xudoyberdi asarlariga murojaat etdik.

Символика в литературе периода независимости: на примере стихотворений Амира Худойберди

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

Литературная среда
периода независимости
Престиж в
художественной
литературе
Национализм
Творческий феномен
Художественное
мышление
Символ
Художественный символ
Поэтический символ.

Символы всегда расширяют смысловую точку зрения произведения, позволяя читателю сформировать сеть ассоциаций, объединяющих разные события жизни на основе «подсказок» автора. Символическая образность используется писателями для устранения иллюзии жизненной силы, которая часто возникает у читателей и подчеркивает двусмысленность, смысловую глубину создаваемых ими образов. Также в статье рассматривается литературная среда в годы независимости. Появление стихов, восхваляющих Родину и побуждающих людей любить ее и приводится интерпретация стихотворения Амира Худойберди «Хазрати узбек». Основная причина, по которой символ в искусстве и литературе более эффективен, чем символ в науке, заключается в том, что события в нем обогащаются разумом и сердцем создателя. Художник их полирует с умилением, чувством. Поэтому в этой статье мы ссылаемся на произведения Амира Худойберди.

Har qanday san'at asari, she'r, roman, qo'shiq – ko'p qirrali dunyo. Yozuvchi dunyosi kabi san'at asari o'z ichki qonunlari va qoidalari bilan alohida bir dunyo. San'at olamining mohirona tomoni ifoda qilishning ikkita shaklini o'z ichiga oladi: ramz va intonatsiya. Ramz – hissiy, estetik va qimmatbaho vosita bo'lgan nomoddiy ifodadir. Tadqiqotda L.Z. Seltzer ramzni o'ziga xos xususiyatini ifodalaydigan bir dunyo shaklida belgilaydi [9].

San'atdagi ramz - badiiy tasavvur, alomat va boshqa bir-biriga yaqinroq toifalar bilan taqqoslash orqali aniqlangan universal estetik kategoriya. Har qanday belgi tasvirdir (lekin barcha tasvirlar belgilar emas). Belgining toifasi tasvirning o'z chegaralaridan tashqariga chiqayotganligini, muayyan ma'noning mavjudligini ko'rsatadi [9].

S.S. Averintsev, ramzning talqini diyalektik xarakterga ega va sub'ektivizm va ob'ektivizmga qarshi, ayni paytda ikkalasini ham birlashtiradi. Ramz, bиринчи qarashda ba'zida aql bovar qilmaydigan tasvirni namoyon qiladi, chunki uning farqlovchi xususiyati kuchli semantik boylikdir [7].

E.V. Eroshkina o'z tadqiqotini olib boradi, unda u adabiy toifaga ramziy belgini belgilaydi va u so'zlashuv matnida uni amalga oshirish yo'llarini o'rganishni o'z ichiga oladi, deb aytadi. Muallif, ayniqsa, ramz kategoriyasiga turli xil variantlar - san'at asarining turli darajalarida amalga oshirilganini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, chuqur tahlil qilingan ushbu tahlillar bularning barchasini birlashtirib, ularni tasniflashni ta'kidlashadi [8].

Ramz tushunchalari turli xil fanlarni nazarda tutadi. Shunday qilib, adabiy tanqid, birinchi navbatda, ifoda qilish nuqtai nazaridan, ramz masalasini o'rganish bilan bog'liq. Falsafa tushuntirish masalasiga emas, balki ramzning mohiyatiga qiziqadi [8].

O'tgan XX asrning so'nggi choragi badiiy tafakkur dunyosiga hozirgi o'zbek she'riyatining tuzilishi, xarakteri, mohiyati, milliyligi, xalqchilligi va boshqa imkoniyatlarini ko'z-ko'z qiladigan bir necha iste'dod egalarini in'om etdi. Ular orasida, ayniqsa, Abduvali Qutbiddin, Eshqobil Shukur, Qo'chqor Norqobil, Aziz Said, Zebo Mirzo, Salim Ashur, Rustam Musurmon va boshqa shu singari ijodkorlar butun iqtidor va kuch-g'ayratlarini hozirgi o'zbek she'riyatining taraqqiyotiga safarbar etmoqdalar. Ular she'riyatning azaliy an'analarini izchil davom ettirish barobarida so'z san'atining yangi, xilma-xil imkoniyatlarini amalda kashf etishga, bani bashar avlodi uchun hamisha dalda bo'ladijan abadiy tuyg'ular oqimini yaratishga baholi qudrat intilmoqdalar. Bu davrning yorqin ijodkorlaridan biri Amir Xudoyberdi. Uning ijodiy ishlarida turfa yo'nalishlarni ko'rish mumkin.

Tarix sahnasida hali uncha katta davrni qamramagan milliy istiqlol davri poeziyasida o'ziga xos ijodiy tamoyillar: obrazlilik, izdoshlik, o'ziga xos uslub yaratish, poetik ko'lAMDORlik, inson ma'naviy-ruhiy dunyosini idrok etish va tasvirlashning yangi, xilma-xil shakllari paydo bo'ldiki, bu adabiy hodisa bevosita hozirgi davr o'zbek she'riyatining yangi, zabardast bir avlodi vakillarining nomi va ijodi bilan chambarchas bog'liq.

Hozirgi zamon she'riyatining umumiy manzarasini tasavvur qilish uchun zabardast shoirlarimizning nomini yoxud ularning barcha she'riy to'plamlarini birma-bir varaqlashga ehtiyoj sezmaymiz. Xuddi shuningdek, biror bir shoir ijodiga muayyan talab va mezon nuqtai nazaridan baho berish uchun uning ijodidagi barcha ash'orlarni munozara maydoniga tortishga zaruriyat yo'q. Zero, dengizga xos xususiyat tomchida zohir etganidek, shoir she'riyatining ba'zi namunalariga munosabat bildirish orqali ham uning ijodiga xos asosiy fazilatlarni e'tirof etish mumkin.

Shuningdek mustaqillik yillarda adabiyotshunosligimizda adabiy hodisalarini, badiiy asarlarni, ijodkor fenomenini ma'naviy madaniyatning, milliy qadriyatlarning o'ziga xos tarzda namoyon bo'lishi tariqasida o'rganish, baholash, ilmiy xulosalar chiqarish tamoyili qaror topdi.

Adabiyotshunoslikning ham adabiyot va san'at singari davr didini, millatning badiiy-estetik saviyasini, jamiyat ma'naviyatini kamol topdirishda betakror o'rni bor. Ilm ahli o'z zamonasidagi ana shu yuksak mas'uliyatni teran anglagan holda, adabiyotni, madaniy-tarixiy-diniy merosni umubashariy qadriyat sifatida o'rganishi, baholashi, asnosida, nazariy umumlashtirish madaniyati tobora takomillashib bormoqda.

Sanatning estetik xususiyatlarida hayotni bilish kabi san'atning ajralmas qismi, ramziy obrazning falsafiy va estetik jihatlarini birlashtiradi. San'at asarini yaratishda ijodkorlik jarayonida haqiqat bilimlari va uni rekonstruksiya qilish uchun mas'ul omillar estetik obyekt sifatida o'zaro ta'sir qiladi. Turli xil munosabatlarning birlashuvida san'at sohasidagi ramziy obrazning toifasi hosil bo'ladi [6,62].

Biroq ramz toifasining yana bir jihatni bor. Adabiy jarayonning qonunlariga, uslubiy an'analariga, ba'zan ijtimoiy yo'nalishlarga, muallifning kayfiyatiga, o'quvchilarning idrokiga qarab, badiiy vositalar bilan ishlashda, rasm va badiiy izolyatsiyasining turli darajalarida ramziy obrazni to'la - to'kis ifodalash mushkul bo'lishi mumkin [6,62].

Simbolistlar ijodidagi ramz shaxsiy xususiyatlarga ega. XIX asr faylasufi Shelling ramzni qadimda mavjud bo'lgan degan firni ilgari surdi: ramz umumiy va aniq, ideal va haqiqiy, cheksiz ajralib turuvchi identifikatordir. Ramz bildirgan narsa yagonadir. Gegel antik davrning "klassik badiiy shaklini" va uning ramzlarini shakllantirishda bir xil kontseptsiyaga rioya qildi.

Ramziylik tasavvuf targ'iboti bilan ajralib turadi, bu kitobxonlarni zamonaviylik masalalaridan uzoqlashtiradi; adabiyotdan umumiy foydalanishni rad etish; o'limni ulug'lash, hayotdan nafratlanish, bo'sh, nosamimiy shaklga aylanib qoladi. Simbolizmga xos bo'lgan shartli, buzuq haqiqat obrazining asosi - bu maxsus mistik ma'no berilgan simvollar tizimi edi: ular kitobxoni boshqa dunyo mavjudligiga, hayotni boshqaradigan g'ayritabiiy kuchlar majudligiga va shu kabilarga ishonch hosil qilish edi.

Badiiy obraz terminini asarda qo'llangan badiiy vositalar (o'xshatish, sifatlash, mubolag'a kabi)ga nisbatan ham ishlatish mumkin. Shuningdek muayyan davrga xos manzaralarni qabariq, ta'sirchan holda gavdalantirishga nisbatan ham «bu asarda davrning o'ziga xos obrazi gavdalantirilgan» deyish ham mumkin. Bundan anglashiladiki, badiiy obrazning ikki muhim xususiyati mavjud. Birinchidan, obrazda hodisalarining muhim xususiyatlari umumlashtirilgan bo'ladi. Ikkinchidan, unda muayyan anqlik (yaqqo hodisa, alohida bir odam) akslangan bo'ladi. Demak obraz ham umumlashgan, ham individuallashgan xususiyatni o'zida gavdalantirgan hodisadir. Ayon bo'ladiki, badiiy obraz borliq hodisalarining shunchaki nusxasi emas. Badiiy obraz, avvalo, ijodkorning kashfiyoti, uning ijodiy mehnati maxsulidir. Ijodkor obraz yaratish uchun o'zicha izlanadi. Uning bu ishiga chetdan yorham ko'rsatib yoki hashar qilib bo'lmaydi. Badiiy obraz yaratish har bir ijodkorning o'z ishi. U bu ish jarayonida o'z xayoloti, aql-tafakkuriga tayanadi. U o'zicha nimalarnidir to'qiydi, xayolida turli-tuman manzaralar chizadi.

Badiiy asarning ta'sirchan, jozibali chiqishini ta'minlash uchun har bir ijodkor, albatta, badiiy to'qimadan foydalanadi. Badiiy to'qima obrazning ichki-tashqi qiyofasi, maqsad, intilishlarini namoyon etuvchi voqealarni o'ylab topishdir. Badiiy to'qima obrazning qiyofasini yorqin etganidek asardagi voqealarning qiziqarliligini ta'minlaydigan asos, poydevor hamdir. Chunki badiiy to'qima ijodkorga mavjud voqelikni aslidagidan ko'ra keskinroq, shiddatliroq, qiziqarliroq ko'rsatish imkonini beradi.

Badiiy to'qima yolg'on, uydirma bo'lsa-da, u o'quvchini ishontirishi, ta'sirlantirishi, o'ylantirishi kerak. Shunday bo'lishi shart. Badiiy to'qima hayotning odatdagи mantig'iga muvofiq kelish-kelmasligidan qat'iy nazar, u qahramon qiyofasini yorqinlashtirsa, o'quvchining tasavvuriga qandaydir yangiliklar olib kirsa, bu - ijodkorning yutug'idir. Barcha san'at asarlarini barkamol qilgan hodisa, avvalo, badiiy to'qimadir. Abdulla Qodiriyning «O'tgan kunlar»i ham, Abdulla Qahhorning «O'g'ri», «Bemor»i ham, Abdulla Oripovning she'rlari ham badiiy to'qima asosida yaratilgan asarlardir. Ularda adiblar badiiy to'qima asosida mavjud hayotning ta'sirchan manzaralarini ko'rsatishgan. Badiiy to'qima asosida ta'sirchan badiiy obrazlar yaratadigan ijodkorning muayyan maqsad - muddaosi bo'ladi. U qahramonlari qiyofasi, fe'l - atvorini ham, davr hodisalarini ham o'z maqsadiga muvofiq ko'rsatishga harakat qiladi.

Adabiyotda badiiy obrazini yaratish tarixini kuzatadigan bolsak, Amir Xudoyberdi sherlarida turfa xildagi obrazlarni uchratish mumkin. Masalan,

*Men olamdan otmadim, balkim olam
Mendan otdi. Endi mening zuvalam
Buyuk Kulol ilkidadir, xohlasa
Koza yasar, xohlasa yana odam.*

Ko'za an'anaviy she'riyatda tuproq ramzi, abadiyat nishoni sifatida talqin etiladi. Odam esa umr sanasi Olloh tomonidan belgilab qoyilgan omonat jon. Bu orinda har ikki tushuncha ortasida ziddiyat mavjud. Biri baqo, ikkinchisi fano belgisi. Xasta kishining ruhiy holati shu ikki qutb oraligida muallaq turadi. Ushbu satrlarda shoir aytmoqchiku, uning hayot izmi Buyuk kulol ixtiyorida yani yolgiz yartuvchi ixtiyorida. Mazkur she'r oddiy to'rtlik emas. Unda shoir ijodining o'ziga xos belgilaridan biri ifoda etilgan, shoirning ruhiy holati, ichki kechinmalari badiiy ramzlar orqali aks etgan.

*Tuyoqlar ostida ezilgan maysa,
Agar daraxt bolib ossaydi,
Gavronbop bolardi har bir novdasi*

Ushbu misralarga e'tibor qaratadigan bo'lsak, shoir aynan maysa va daraxt o'rtasidagi farq hamda maysaning tuyoqlar ostida ezilganligini obrazlashtirgan. Bundan shunday ma'no kelib chiqadiki, Maysa – uzoq yillar sho'ro istibdodi iskanjasida ezilgan millat timsolini ifodalaydi. Agar u o'z erkiga qo'yilsa, daraxt singari gullab-yashnaydi, rivojlanadi. Bu o'rinda millatning sobiq tuzum davridagi taqdiriga achinish va qasos to'yg'usi hukmron. SHu bilan birga maysa – orzu-istiklari, kuch-g'ayrati ichiga sig'mayotgan yosh, navqiron, intellektual salohiyat egalari. Agar ular parvarish qilinsa, daraxt kabi o'sadi, gullab-yashnaydi. Ularning har biri ijtimoiy- siyosiy va ma'naviy-ma'rifiy taraqqiyot rivoji uchun alohida ustun bo'lishi mumkin. Afsuski, ular ko'p hollarda "tuyoq"lar ostida ezilib, o'z imkoniyatlarini to'laligicha namoyon qila olmaydilar [1,9].

Adabiy portretlar – xarakterlar badiiy tasvirining asosiy vositalaridan biri sifatida muhim ifodaviy funktsiyalarini bajaradi: xarakterga "kirish" hisoblanadi; uning muhim qirralarini belgilaydi; xarakter to'laligiga, butunligiga aniqlik kiritadi; birgina personajning bir yoki bir nechta portreti orqali xarakterning jonsiz yo dinamikligi ko'rindi.

Ramziylik adabiyotda badiiy ijodkorlikda, tanqidchilikda va adabiy nazariyada jamiyat hayotida ilg'or va inqilobiy har qanday narsaga qarshi jangari guruh sifatida namoyon bo'lib, shiddat bilan hujum qilardi.

Shunday qilib, ko'p qirrali va keng tushunchaga ega bo'lgan ramz ramziylikning chegaralaridan tashqariga chiqadi. Ushbu kontseptsiya bu davrdan ancha oldin yuzaga kelgan va keyinchalik tarqalgan. Shu bois, hozirda ramziy belgilarga ega bo'lgan bo'lsakda, ramz simvolizmdan tashqarida rivojlanib borishini qat'iy ishonch bilan aytishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Abdurahmon Primqulov. Iztriob inkishofi yoxud shoir Amir Xudoyberdi portretiga chizgilar. Ikkinci nashr. – T.: "Musiqqa", 2015.- 78 b.
- 2.Meliyev S. She'riy so'z va estetik ta'sir. O'zbek tili va adabiyoti. -1982.№ 2
- 3.Karimov H. Istiqlol davri she'riyati -T.: "Zarqalam", 2005.-150 b.
- 4.Rahimjonov N. Mustaqillik davri o'zbek she'riyati -T.: Fan.- 260 b.
- 5.Sarimsoqov B. Badiiylik asoslari va mezonlari. – T.:2004.- 128 b.

6.Eroshkina E.V. Kategoriya xudojestvennogo simvola v russkom literaturovedenii XX veka: avtoref. dis. kand. filol. Nauk M.: LKI, 1996. 162 с.

7.Аверинцев, С. С. Символ в искусстве : лит. энциклопед. Словарь / С. С. Аверинцев. – Москва : Наука, 1987. – 352 с

8.Ерошкина, Е. В. Категория художественного символа в русском литературоведении XX века : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Е. В. Ерошкина. – Москва. – 162 с

9.Зельцер, Л. З. Выразительный мир художественного произведения / Л. З. Зельцер. – Москва : Некоммерческая издательская группа Э. Ракитской «Эра», 2001. – 467 с